

Television puhetta elokuvista

David Bordwell kirjoittaa teoksessaan *Making Meaning* elokuvajournalismista seuraavasti:

Arvostelut ovat osa joukkotiedotusta, ja ne toimivat elokuva-yhtiöiden oman mainostamisen rinnalla: arvostelut tekevät elokuvia tunnetuksi ja ylläpitävät elokuvissa käymistä. Journalismina arvostelut ovat eräänlaisia uutisia, ja mainoksina ne toimivat tuodessaan esiin elokuvayhtiöiden tuottamaa materiaalia. Kritiikkeinä arvostelut noudattavat tiettyjä kielellisiä ja käsitteellisiä muotoja. Ja retoriikkana ne selvästi hyödyntävät perinteisiä strategioita ja taktiikoita.¹

Elokvakritiikkiä voi siis lukea ja tehdä monesta näkökulmasta. Yhtäältä se voi muistuttaa (uutis)journalismia tai taidekritiikkiä, toisaalta se voi vertautua mainostamiseen pyrkiesseen tekemään elokuvia näkyväksi ja tunnetuksi. Arvostelu – tai kritiikki – on sellaista puhetta, joka tuottaa ja muokkaa elokuvakulttuuria muistakin kuin (elokuva- tai televisio-)tuottajien kaupallisista lähtökohdista käsin.

Bordwellin mukaan elokuvakritiikille keskeisen tulkinnan, niin kuin minkä tahansa muunkin retorisen toiminnan, voi jakaa kolmeen erilliseen prosessiin: määrittelyyn (*inventio*), järjestämiseen (*dispositio*) ja esittämiseen (tai tyyliin; *elocutio*). Esimerkkinä siitä, miten arvostelu näiden kategorioiden puitteissa tapahtuu, Bordwell käsittelee juuri uusia elokuvia

koskevaa journalismia, joka muodostaa merkittävän osan kaikesta elokuvaa koskevasta julkisuudesta.² Erot arvosteluiden ja arvostelijoiden välillä syntyvät Bordwellin mukaan kolmannen osa-alueen, esitystavan, suhteen. Arvostelijan tyyli voi olla esimerkiksi sarkastinen, elitistinen, demokraattinen, pisteliäs tai vaikkapa kuivan asiallinen.³ Tyyli erottelee arvostelijoita toisistaan, kuten myös argumentointitekniikka ja elokuvia koskevan tiedon määrä.

Jatkossa tarkasteluni kohteena on kolme suomalaista elokuvia käsittelevää tv-ohjelmaa: TV1:n *Valopilkkua*, MTV3:n *Ensi-ilta* sekä kaapelikanava MoonTV:n *Movie File*.⁴ Bordwellin jaottelussa nämä ohjelmat sijoittuvat lähinnä journalistisen kritiikin kategoriaan.⁵ Erityisesti minua kiinnostaa, miten nämä ohjelmat esittelevät, käsittelevät ja arvostelevat ensi-iltaelokuvia.

Televisiojournalismin käsitely- ja esittelytapa kertovat elokuvien merkityksestä ja suomalaisen elokuvateatterikulttuurin nykytilanteesta. Samalla ne ovat tärkeässä asemassa vaikuttamassa näiden muutoksiin. Televisio-ohjelmia tutkimalla voi tarkastella, miten ja minkälaisina portinvartijoina ne toimivat yleisönsä ja uusien elokuvien välillä. Kiinnostavaa on erityisesti se, mitä elokuvia ja minkälaisin perustein ohjelmat nostavat esiin sekä minkälaista elokuvissa käymisen kulttuuria ne tuottavat.

Lähtökohtana ensi-iltaelokuvia käsittelevien ohjelmien tutkimiselle on oletus television asemasta eräänlaisena portinvartijana muille kulttuurinalueille. Ajankohtainen esimerkki voisi olla vaikkapa syksyllä 2001 ensimmäistä kertaa Helsingissä järjestetyt kirjamesut, jotka näkyivät paljon myös televisiossa (esim. *Valopilkun* erikoislähetys 26.10.2001). Kun messujen tarkoitus lienee juuri edistää kirjallisuuden näkyvyyttä kulttuurin kentässä, television messuille omistama ohjelma-aika on tavoitteen saavuttamisen kannalta elintärkeää. Tällaisia muille kulttuurintuottajille tärkeitä päätöksiä tv-kanavien tuottajat ja ohjelmien toimittajat tekevät joka päivä.

Televisio ja elokuvien valinta

Pierre Bourdieu arvioi teoksessaan *Televisiosta* (1999) tiedotusvälineiden valtaa seuraavasti:

Toimittajien – oikeastaan pitäisi puhua journalistisesta kentästä – keskeinen asema yhteiskunnassa on seurausta siitä, että heillä on hallussaan tiedon tuottamisen ja sen laajamittaisen levittämisen välineiden tosiasiallinen monopoli. Näiden välineiden kautta he vartioivat samanlaisella yksinoikeudella tavallisten kansalaisten, mutta myös toisten kulttuurintuottajien, tiedemiesten, taiteilijoiden ja kirjailijoiden pääsyä niin sanottuun 'julkiseen tilaan' eli laajaan levitykseen.⁶

Paljon yleisöä keräävät televisio-ohjelmat vaikuttavat katsajiensa valintoihin ja ohjaavat heidän kiinnostusta toimiessaan kulttuuritapahtumien tai vaikkapa uusien elokuvien raportoina ja arvostelijoina. Elokuvienkin

kohdalla ohjelmantekijöiden valta on suuri, sillä he voivat nostaa valitsemiaan elokuvia yleisönsä huomion kohteeksi tai piilottaa niitä, jättää näyttämättä.

Tiedotusvälineistä selvästi hallitsevimaksi Bourdieu arvioi juuri television. Lisäksi hän näkee, että television merkityksen nousu on vaikuttanut sen kulttuuripolitiikkaan. Televisio, joka 1950-luvulla halusi esiintyä kulttuurisena ja pyrki sivistämään suuren yleisön makutottumuksia, on 1990-luvulla siirtynyt myötäilemään ja hyödyntämään niitä saavuttaakseen mahdollisimman suuren yleisön.⁷

Millä tavoin suomalaiset uusia elokuvia esittelevät ja arvostelevat televisio-ohjelmat sitten käyttävät valtaansa? Ensimmäinen huomionarvoinen seikka on tietenkin se, millä perusteilla ne valitsevat käsittelemänsä elokuvat. Tapahtuuko valinta kaupallisin perustein (valitaan elokuva, jonka odotetaan kiinnostavan mahdollisimman suurta yleisöä) vai toimituksen oman kiinnostuksen tai jonkin muun tietoisien suosimisjärjestyksen (esimerkiksi kotimaisten elokuvien suosiminen) perusteella?

Elokuvaohjelmissa on tehty myös muita valintoja, kuten ohjelman rakenteeseen liittyvät seikat (esimerkiksi ajankäytön suunnittelu, puhujien valinta ja se, mitä muuta elokuvakulttuuriin liitetään ja mitä näytetään) sekä ohjelman julkilausutut tavoitteet. Yksi kiinnostava piirre on arvostelun ja 'pelkän' esittelyn suhde ohjelmissa. Kriittikön elokuvien esittely lähestyy suoraa mainostamista, johon journalismin ei oman etiikkansa mukaan tulisi sortua. Toisaalta se, minkälaista kritiikkiä ohjelmissa esitetään ja mihin seikk-

koihin elokuvissa kiinnitetään huomiota, voi kertoa jotain kiinnostavaa televisio-ohjelmien julkiseksi tekemästä elokuvakäsityksestä – siitä minkälaista elokuvakulttuuria ohjelmat muokkaavat ja tuottavat.

Ovatko televisio-ohjelmat valinneet sen linjan, jota Bourdieu teoksessaan *Televisiosta* hahmottelee vai onko niillä muitakin tavoitteita kuin mahdollisimman suuren yleisön kokoaminen – ja jos on, niin mitä? On kiinnostavaa ja tärkeää selvittää, mihin televisio meitä johdattelee omissa esityksessään muista kulttuurin alueista – varsinkin, jos oletetaan että sillä on merkittävä rooli suuren yleisön osan kulttuurin sisältöihin kohdistuvan mielenkiinnon ja toisaalta rahavirtojen ohjailijana.

TV1:n *Valopilku* ja MTV3:n *Ensi-ilta* ovat valtakunnallisten kanavien näkyvimmit elokuvia säännöllisesti (viikoittain) käsittelevät ohjelmat. MoonTV:n *Movie File* edustaa tarkasteltavien elokuvien joukossa vähemmän yleisöä keräävän kaapelikanavan näkemystä elokuvaohjelmasta. Ohjelmat ovat kotimaista tuotantoa ja, koska kaikki käsittelevät ensi-iltaelokuvia, niissä esitellään samoja elokuvia – vaikkakin vain yksi ohjelmista käy läpi kaikki viikon uudet elokuvat.

Satu Linnapuomi hahmottelee *Ensi-illan* elokuvavalintoja näin⁸:

Ensi-ilta on kaupallinen ja viihdyttävä ohjelma. Siksi on turha kierrellä tosiasiaa: valitsemme ohjelmaamme kunkin viikon suurimman elokuvan, sillä nämä hitleffat tuovat myös yleisöä ohjelmallemme. *Ensi-ilta* on suuren yleisön ohjelma, jossa esittelemme suuren yleisön elokuvia.

Linnapuomin mukaan *Ensi-illan* kakkoselokuvat voivat sen sijaan edustaa elokuvaa ”laidas-ta laitaan”.

Valopilkun Olli Kangassalo vastaa pyrkivänsä ottamaan mukaan kaikki elokuvat. Koska tämä ei ole kuitenkaan ajan puutteen vuoksi mahdollista, putoavat pois helpoimmin ”laadullisesti huonot tai ilmiöinä kiinnostamattomat elokuvat”. Kangassalon periaatteisiin kuuluu myös, että kotimaista pitkää elokuvaa ei jätetä käsittelemättä ja hänen mielestään on tärkeää tarkastella myös suosittuja elokuvia, koska ne kiinnostavat ihmisiä: ”eikä esimerkiksi hyljeksitä Hollywood-elokuvaa vaikka tehdäänkin kulttuuriohjelmaa”. *Movie File* taas käy puolessa tunnissa läpi kaikki uudet elokuvat; tosin elokuvaa kohti käytetty aika saattaa vaihdella.

Ohjelmien tekijöiden kommenttien perusteella näyttää siltä, että sikäli kun valintoja tehdään tai joudutaan tekemään, niitä jäsentää toimittajien tiedostama jako populaariin ja taide-elokuvaan. Olisi mielenkiintoista selvittää tarkemmin, millaiseksi toimittajat tämän jaon näkevät; tarpeeksi pinnalla (tai syvällä) se on noustakseen kuitenkin kysymättä esiin valinnoista puhuttaessa. Molempiin ohjelmiin, jotka valitsevat esittelemiään elokuvia, mahtuu periaatteessa esimerkkejä kummastakin tyylistä, vaikka vastakkainasettelu näkyikin varsin jyrkkänä joistain lausunnoista. Näin esimerkiksi *Ensi-illan* Satu Linnapuomi: ”Jos ranskalainen mustavalkoelokuva ei kiinnosta, niin meiltä löytyy helpotus leffanälkään.”

Rakenteellisesti ohjelmat poikkeavat toisistaan ja valittujen elokuvien käsittelyyn käy-

tetty aika vaihtelee suuresti. *Valopilkun* vakituinen elokuvaosuus koko puolen tunnin lähetysajasta oli syksyllä 2000 tarkastelluissa ohjelmissa vain noin 2–4,5 minuuttia, missä ajassa käsiteltiin useita elokuvia. Perusteellisimmin käytiin läpi *Kirsikan maku* (*Ta'm e guilass*, Iran 1997), johon ohjelma-aikaa käytettiin melkein kolme minuuttia.

Ensi-ilta ehti aiemmin käsitellä puolessa tunnissa kaksi elokuvaa, joista ensimmäiseen käytetään suurin osa ajasta. Syksyllä 2001 ohjelmaa on muutettu siten, että ykköselokuvan lisäksi pyritään esitteleämään useampia (kaksi tai kolme) muuta elokuvaa. Päähuomion ovat ohjelmassa kuitenkin saaneet koko ajan suuren yleisön elokuvat (päinvastoin kuin *Valopilkussa*).⁹

Esittelyn ja arvostelun suhde

Esittelyn ja arvostelun suhde on tekijöidenkin mukaan erilainen ohjelmissa. *Valopilkun* Olli Kangassalo kuvaa tyyliään arvosteluun vivahtavaksi ja pakinoivaksi, ja toteaa, että arvosteluosan täytyy olla mukana – ja että palautteen perusteella se kiinnostaa ihmisiä. Linnapuomin mukaan esittelyosan ja juontajan on tarkoitus olla objektiivisia, mutta kommentaattoreiden ja muiden vieraiden odotetaan kertovan mielipiteensä. *Movie File*a syksyllä 2000 toimittanut Antti Pesonen sanoo korostavansa arvostelua, koska selkeän mielipiteen esittäminen palvelee parhaiten katsojaa – ja koska kritiikistä puhdas elokuvaohjelma käy mainoksesta eikä *Movie File* halua ”tehdä markkinamiesten työtä näiden puolesta”.

Valopilkun Leffamittarin ly-

hyessä formaatissa arvostelu ja esittely eivät asetu vastakkain. Vilkaaisu elokuvaan on nopea eikä aikaa ole paljon arvostelulle. Katsaus on kuitenkin toimitettu selkeästi. Leffamittarin toimittaja näyttää ottaneen yleisön valintoja ohjaavan roolin: arvostelu pyrkii lyhydessään olemaan asiallisen informatiivinen. Lyhyiden vuoksi arvostelussakin korostuvat elokuvan juonen ja taustan esittely, yhteenvedon muodostavat lyhyt sanallinen arvio ja mittarilukema. Arvostelijan rooli tai persoona ei Leffamittarissa korostu, vaikka sanotun subjektiivisuus saatetaankin todeta ohimennen jossain sivulauseessa.

Ensi-illan esittelyosuuksissa katsoja saattaa saada seurata parikin minuuttia elokuvan tekijöiden valmista materiaalia ilman että sitä kommentoitaisiin. Juontajan kysymyksistä osaa voi luonnehtia objektiivisiksi, mutta joihinkin saattaa sisältyä myös elokuvaa koskeva myönteinen lausunto, jota tarjotaan kommentaattoreille vahvistettavaksi. Puhujia *Ensi-illassa* on enemmän kuin *Valopilkussa* tai *Movie File*ssa, joissa arvostelijoita on selkeästi vain yksi. Koska arvostelijan tehtävä on *Ensi-illassa* jaettu useammalle henkilölle, ohjelma ei tarjoa elokuvista yhtenäisiä arvostelujaa vaan joukon mielipiteitä asioista, joihin kukin puhuja on kiinnittänyt huomiota. *Ensi-illan* elokuva-arvostelu on luonteeltaan uutisoivaa yleisöön vetoavalla tavalla¹⁰, sillä vahvistusta haetaan elokuvan ominaisuuksista; oikeastaan jo pelkästään siitä, että esiteltävä elokuva on jo valmiiksi suuren yleisön elokuva ja siksi merkittävä ja kiinnostava. Arvostelijoiden rooli selittyy niin ikään kuin itsestään

elokuvalinnalla, koska elokuva esitellään valmiiksi suosituna (suuren yleisön elokuvana ja siten itsestään selvänä valintana); arvostelijoiden suositukset tai se, miksi he puhuvat juuri tästä elokuvasta jäävät sivuseikoiksi. *Ensi-illan* elokuva-arvostelu korostaa juonen ja taustan esittelyä, argumentointi tai arvottaminen jäävät haastatteluihin perustuvien osuuskien varassa melko hajanaisen lausuntojen varaan. Keskusteluissa päästään kuitenkin puhumaan myös elokuvista yleisemminkin, tosin lyhyesti.

Movie Filen arvostelujen suurin ero *Valopilkkuun* on elokuvaa kohti käytetyssä ajassa ja *Ensi-iltaan* nähden puhujien lukumäärässä. Usean minuutin mittaisissa arvosteluissa toimittajan puhe nousee laajuudessaan ja informatiivisuudessaan pääosaan. Arvosteluja leimaa sekä toimittajan avoin subjektiivisuus että toisaalta informatiivisuus. Elokuvien arvostelu tapahtuu samalla tavalla kuin *Leffamittarissa* ja *Ensi-illan* esittelyosuudessa: elokuva pyörii taustalla toimittajan puhuessa sen päälle (*Movie Filen* ja *Leffamittarin* kohdalla suuren osan ajasta). *Movie Filen* toimittaja ehtii usein arvioimaan ohjaajan ja näyttelijöiden työn lisäksi käsikirjoitusta, kuvaamista ja/tai lavastustakin. Esillä on ollut myös elokuvan suhde lajiyyppeihin ja joihinkin toisiin elokuviin, kyseisen elokuvan teemat, tarina ja ideat sekä toisinaan tempo, tausta tai maisema.

Movie Filessa on selvemmin kuin *Leffamittarissa* tai *Ensi-illassa* esillä arvostelijan asema ja rooli. Ohjelman arvostelija on Bordwellin ”asialleen omistautunut harrastaja”, jolla on oma arvostelun subjektiivisuutta korostava, pisteliäs ja ironinen

tyylinsä.¹¹ Esimerkiksi *Scary Movien* (*Scary Movie*, USA 2000) arvostelusta:

Jos kokee viihdyttyneensä tämänkaltaisesta aiemmin, ei siihen meikäläisen marinat paljon auta. *Scary Movie* tarjoaa juuri sitä ihteään kuluttajalle, joka ei välttämättä halua yllättyä, mutta sitäkin enemmän kokea sen sosiaalisen nosteen, kun koko elokuvateatteri nauraa yhdessä – vaikka sitten hampaat iverissä ja pääsylipun hinnan verran kirvelyä lompakossa.

– Pesonen, *Movie File* 26.10.2000

Movie Filen arvosteluista on myös selvästi löydettävissä kaikki neljä Bordwellin mainitsemia osaa¹², juonen ja taustan esittelyn lisäksi argumentoiva osuus ja loppuyhteenvedo, jossa varsin suorasanaisesti kerrotaan, millä ehdoilla elokuvaa kannattaa mennä katsomaan.

Kangassalon huomio siitä, että arvostelu tuntuu kiinnostavan katsojia, on tärkeä. Myös Pesosen vastaus on samansuuntainen. Kaikkien syksyn 2000 aineiston arvostelujen ja myös vastausten perusteella on kuitenkin helppo nostaa esiin yksi vallitseva käsitys elokuvasta – sen tulisi olla viihdyttävä ja antoisa hyödyke, jonka me katsojat ostanne. Elokuvaa aatteellisena kannanottona ei ainakaan tämän pienen aineiston perusteella näytä olevan olemassa. Näyttää siltä, että sekä hyvien että huonojen elokuvien tarkoitus on sama – viihdyttää tavalla tai toisella, ainakin pääsylipun hinnan arvosta.

Mitä elokuvista sanotaan

Valopilkkun arvostelu elokuvasta *Kirsikan maku* (26.10.2000) tuo esiin yhden näkemyksen popu-

laarin ja taide-elokuvan välisistä eroista. *Kirsikan maku* nostetaan esiin nimenomaan taide-elokuvana, jolle tyypillisiä ominaisuuksia selvittää ohjelman vieras, elokuvatutkija Henry Bacon. Ohjelmassa annettiin muun muassa seuraavanlaisia lausuntoja:

Ohjaajanero Hitchcockin mukaan elokuva on elämää, josta on vain leikattu tylsät kohdat pois. *Valopilkkun* Leffamittarin lähestulkoon tieteellinen analyysi todistaa, että tämä ei aina pidä paikkaansa – ainakaan taide-elokuvassa.

– Juontajan Leffamittariosuuteen johdatteleva kommentti.

Leffa joka on kuin iso kysymysmerkki. Tällainen elokuva karkoittaa toimintaleffan katsojan takuuvarmasti teatterista, mutta se pitää ainakin yhden elokuvatutkijan iloisenä koko pitkän päivän. Elokuvatutkija Henry Bacon on elokuvakerronnan asiantuntija, mitä hän saa irti iranilaisesta elokuvasta?

– Leffamittarin toimittaja Kangassalo

Siinä [*Kirsikan maku*] on monia tällaisia taide-elokuvan tunnusomaisia piirteitä, ennen kaikkea semmonen tietty arvoitussellisuus. Siinä missä valta-virtaelokuva pyrkii olemaan aika ilmeistä, helposti seurattavaa.. – Mut täs tulee kans hyvin tärkeä piire mikä liittyy taide-elokuvaan, että se ei ole yksiselitteistä – eri ihmiset aina päätyy eri tulkitoihin tai kyselee ihan eri asioita.

– elokuvatutkija Henry Bacon

Taide-elokuva saattaa siis olla ”tylsä” eikä sovi toimintaelokuvista pitävälle. Taide-elokuvalla tunnusomaisiksi piir-

teiksi Bacon nostaa haastattelussa arvoituksellisuuden ja monitulkintaisuuden. Kommenttien perusteella ero taide-elokuvan ja muiden välillä syntyy ennen kaikkea erilaisesta kerrontatekniikasta.

Esitettyä näkemystä voisi verrata siihen, mitä *Movie Filen* esittelystä sanottiin samasta elokuvasta. Pesonen ei arvostelussaan puhu *Kirsikan mausta* eksplisiittisesti taide-elokuvana, vaan arvostelee sen kerronnan liian hidasta tempoa, jolla ”teoriassa raflaava idea” joka ”olisi voinut toimiakin”, on pilattu. Taide-elokuvan korkeampaan statukseen viittaavat kuitenkin jotkin ironiset kommentit, kuten se että *Kirsikan maun* ”ymmärtämisen tarvitaan jo oikeaa elokuvakriittikkoa”.¹³

Movie Filen ja *Ensi-illan* käsitteilyssä arvioitiin usein ”toimivuutta”, sitä ”toimiiko” jokin idea, gägi, parodia, loppuratkaisu tai kokonaisuus. Syksyn 2000 ohjelmien perusteella toimivuudella viitattiin useimmin kerronnallisiin ratkaisuihin. Toimivuutta voisi verrata Bordwellin listaan ominaisuuksista, joiden perusteella arvosteluissa elokuvia luokiteltiin hyviksi tai huonoiksi (esimerkiksi tärkeä aihe, todenmukaisuus, looginen kerronta, spehtaakkelimaisuus, kiinnostavat henkilöhahmot tai uutuu¹⁴). Toimivuus on kuitenkin jotain yleisempää ja se voi tarkoittaa monenlaisia asioita. Yksi selitys voisi olla, että elokuvayleisö on nykyisin aiempaa tietoisempaa elokuvakerronnan keinoista ja konventioista ja sitä kiinnostavat arviot niiden toimivuudesta yksittäisen elokuvan kohdalla sen sijaan, että jotain ratkaisuja – esimerkiksi taide-elokuvalla tyypillisiä – pidettäisiin automaattisesti toisia parempia. Kerronnan

keinojen korostuminen saattaa toisaalta viitata siihen, ettei esimerkiksi elokuvan aiheella ole niin paljon merkitystä: elokuvasta on kehittynyt viihteen laji, jonka tapa tuottaa elämyksiä on kiinnostavampi kuin sen mahdollisuudet vaikuttaa itsensä ulkopuoliseen maailmaan. Toimivuuden korostaminen tuntuu paitsi vähentävän aiheiden tai sanoman arvioinnin merkitystä, myös häivyttävän vanhaa jakoa populaari- ja taide-elokuvaan.

Kaikki vastaajat kokevat arvostelun tärkeäksi: katsojille pitää kertoa elokuvista, jotta he osaavat tehdä itselleen oikean valinnan. Kaiken kaikkiaan taide-elokuvan ja populaarin elokuvan välisen jaon säilyminen Linnapuomin ja Kangassalon vastauksissa ja toisaalta yksimielisyys ”toimivan” elokuvan tehtävästä on mielenkiintoinen yhdistelmä. Ehkä taide-elokuvan kerronnan keinot edelleen eroavat populaarielokuvasta, tai sitten erottelu on muista syistä tärkeä säilyttää. Kuten sanottua, elämää suurempaa sanomaa taide-elokuvaltakaan ei ilmeisesti enää odoteta. *Movie Filen* Pesosta lainaten (*Valhe sydämessä* –elokuvan arvostelusta 2.11.2000): ”Jos on sano- ma, soita puhelimella.”

Ohjelmien tavoitteet ja yleisö

Kangassalo arvio *Valopilkun* keskeisestä tavoitteesta on, että se ”näyttää olevan” kulttuurin ilmiöiden ajankohtaisraportointi. *Ensi-illan* Linnapuomin vastaus on kiinnostava:

Ensi-illan tavoitteena on tulla ripaus glamouria ihmisten olohuoneisiin torstai-iltais. Teemme ohjelman aina kutsuvierasnäytöksen yhteydessä, ja

näihin näytöksiin kutsutaan tunnettuja ihmisiä eri aloilta. Ensi-ilta haluaa siis paitsi kertoa viihdyttävästi elokuvista, myös toimia ’seurapiiripalstana televisiossa’ ja nostaa elokuvien kiinnostavuutta ja vahvistaa tähtien kimallusta, joka kuuluu osana elokuvamaailmaan.

Pesonen taas määrittää *Movie Filen* tavoitteeksi viihdyttävän kuluttajanvalistuksen. Hän lisää, ettei elokuva ole tuote, joka elää vain käyttöaikansa vaan sen tekoprosessiin liittyvä kaikenlaista alan harrastajia kiinnostavaa, minkä *Movie File* myös pyrkii huomioimaan.

Ohjelmien tavoitteissa löytyy eroja. Kangassalon mainitsemassa ajankohtaisraportoinnissa onnistuvat ainakin (valikoiden) *Valopilkun* Leffamittari ja vielä paremmin *Movie File*, joka käsittelee kaikki uudet elokuvat. *Movie File* ja *Ensi-ilta*, jotka käyttävät koko puolituntisen elokuviin, tekevät tämän eri tavoin – ja ero näkyy myös tavoitteissa. Kuten edellä on mainittu *Ensi-illassa* kuvauspaikka ja siellä liikkuvat ihmiset ovat tärkeä osa ohjelman sisältöä. Ohjelmien haastattelema elokuvayleisö on erilaista: *Ensi-illassa* kutsuttuja julkkiksia, jotka tulevat paitsi katsomaan elokuvaa myös näyttäytymään, *Movie Filessa* taas satunnaisia ohikulkijoita (katukriitikko-osuudet).

Ohjelmissa voi nähdä hahmottuvan kaksi erilaista elokuvakäsitystä, joista ensimmäisessä elokuva itse ei ole pääosassa tai edes tärkeä: elokuviin mennään tekemään jotain siitä riippumatonta. Tällainen elokuvakäsitys lienee populaarielokuvan monimuotoisten markkinoiden ja suurten elokuvateatterikompleksien suosiossa. Vaihtoehtoinen tapa on korostaa itse fiktion katsomisen merki-

tystä, pitää elokuvaa pääasiana.¹⁵ *Ensi-illassa* toteutuvat kuitenkin jossain määrin molemmat elokuvakäsitykset, *Movie Filessa* ja *Valopilkun* Leffamittarissa vain jälkimmäinen. Ero näkyy myös tilojen (joissa juonto ja haastattelut tapahtuvat) valinnassa. *Ensi-illan* lähetys tapahtuu paikan päältä, katsojille näytetään muutakin kuin elokuvaa ja tämä tehdään tavoitellen suoran lähetysten tuntuu, spontaanisuutta ja välitömyyttä korostaen.¹⁶ *Movie File* – ja Leffamittari – kertovat elokuvista, jotka ovat katsottavissa jossain muualla, jos katsoja niin haluaa. Lähetykset keskittyvät elokuvaan, eivät katsomistilanteisiin tai muuhun yleisöön.

Ohjelmista juuri *Ensi-ilta* pyrkii kaikkein tietoisimmin luomaan tietynlaista elokuvateatterikulttuuria – sellaista jossa elokuvanautinnon rinnalle nostetaan näkyminen 'piireissä', ja jos ei muun niin viihtymisen kokemuksen jakaminen muun yleisön kanssa. *Ensi-ilta* tuntuu myös nostavan esittelemänsä elokuvat ajankohtaisiksi tapahtumiksi, joiden näkeminen ja tunteminen on osa trendikästä ajan tasalla pysyttelemistä. Kohdeena on tällöin paljon pienempi elokuvien joukko kuin toisenlaisista lähtökohdista "ajankohtaisraportointiin" pyrkivissä *Valopilkun* Leffamittarissa ja *Movie Filessa*.

Televisio-ohjelmat oppaina elokuvateattereihin

John Ellisin mukaan elokuvia käsittelevä journalismi on yhtä tärkeä tekijä niiden esille pääsyssä kuin mainostaminenkin.¹⁷ Ellis käyttää käsitettä 'narratiivinen kuva' siitä vaikutelmasta, joka julkisuudessa elo-

kuvasta syntyy ja jonka perusteella katsojat sen valitsevat.¹⁸ Tätä julkista kuvaa *Valopilku*, *Ensi-ilta* ja *Movie File* luovat jokainen omalla tavallaan.

Ohjelmat poikkeavat toisistaan rakenteeltaan ja tavoitteiltaan. Kaapelikanava Moon-TV:n *Movie File* näytti nousevan joukosta todelliseksi elokuvanharrastajien ohjelmaksi, mihin asemaan *Valopilkun* Leffamittari on liian suppea ja *Ensi-illan* tavoitteet taas ovat hieman toisaalla. *Movie Filen* toimittaja kirjoittaa: "Valtamedian valtaa pitää silloin tällöin kyseenalaistaa, laaja levikki tai katsojapeitto kun ei aina ole asiantuntemuksen tausta." Tarkastelun perusteella näyttää siltä, ettei ainakaan elokuvia ja elokuvatutkimusta koskeva tieto ole vain suurten kanavien ulottuvilla vaan myös pienet kanavat pystyvät tekemään informatiivista – ja miksei viihdyttävääkin – elokuvaohjelmaa. Tämän aineiston perusteella tuntuisi siltä, että pienellä kanavalla tahtoa ja aikaa on löytynyt perinteisessä mielessä (eli Bordwellin jaottelun mukaan) perusteellisemmän elokuvajournalismin tekemiseen kuin isoissa medioissa TV1:ssä ja MTV3:ssa.

Mikael Fränti ihmettelee *Helsingin Sanomissa* 29.10. 2001 julkaistussa kirjoituksessaan, "miksi riippumatonta esitelyä ja kritiikkiä ei voi enää harjoittaa kaupallisessa televisiossa". Jutussa arvostelun kohteena on *Ensi-ilta* eikä muita ohjelmia mainita. Fräntin kannattaisi ehkä vertailun vuoksi vilkaista *Movie Filea*, sillä kaupallinen kanavahan Moon-TV:kin on. Sinänsä mielenkiintoista on, että pieni kaupallinen kanava on lähtenyt liikkeelle niinkin erilaisella ohjelmakon-

septilla kuin isompi vastaava.

Ensi-illan katsojatarvotteet lienevät eri tuhatlukuilla kuin *Movie Filen*; Bourdieu väittää: "Mitä laajemman yleisömäärän jokin tiedotus- tai ilmaisuväline haluaa saada, sitä täydellisemmin sen on hävitettävä särmänsä, kaikki mikä voi jakaa mielenkiintoa ja sulkea pois yleisöä."¹⁹ Epäilemättä sillä, että *Ensi-ilta* pyrkii suuren yleisön elokuvaohjelmaksi, on vaikutuksensa siihen, miten se painottaa arvosteluja ja muuta sisältöä. *Ensi-ilta* erottuu joukosta muista poikkeavan elokuvateatterikulttuurin kehittelijänä.

Ohjelmissa esitettyihin elokuva-arvosteluihin ja puhujien lausuntoihin elokuvista – tai elokuvasta yleensä – olisi mielenkiintoista perehtyä tarkemminkin taustalla vaikuttavien elokuvakäsitysten valottamiseksi. Hyvissä arvosteluissa soisi myös jatkossakin otettavan kantaa käsittelyssä olevaa elokuvaa laajempiinkin kysymyksiin, kuten seuraavissa *Kirsikan maun* kirjoittamissa kommentteissa:

Filosofiselta sisällöltään pseudointellektuellin kahvilakeskustelun tasolla liikkuvan *Kirsikan maun* teennäisten allegorioiden ymmärtämiseen tarvitaan jo oikeaa elokuvakritiikkiä, suurempipalkkaista ja laajempilevikkistä kuin minä.

Minä kärsin mieluummin muualla kuin elokuvateatterissa ja myönnän auliisti olevani sen verran selkärangaton, että haluan enemmän ohjaajan manipuloivan minua kuin jättävän minut tuuliajolle. Kun katsojille annetaan liikaa aikaa ajatella merkityksiä nähdään sielläkin missä niitä ei ole.

– Pesonen, *Movie File* 26.10. 2000

Toimittajan vaihdoksen myötä Movie File on ehkä menettänyt hiukan ironisesta kantaottavuudestaan, mutta jatkaa edelleen ylivoimaisesti informatiivisimpana tällä hetkellä lähetettävistä elokuva-ohjelmista.

Katri Kivilaakso

Viihteet

¹ David Bordwell, *Making Meaning: Inference and Rhetoric in the Interpretation of Cinema*. Harvard University Press, 1989, 35.

² Ibid., 35.

³ Ibid., 38.

⁴ *Ensi-ilta*. Tuotanto: Funny-Films Oy; *Valopiikku*. Tuotanto: TV1 Kulttuuri-ohjelmat; *Movie File*. Tuottaja: Markku Mastomäki / MoonTV. Tarkasteluni taustalla on syksyllä 2000 Turun yliopistossa tekemäni seminaarityö. Ohjelmien käsittely perustuu syksyn 2000 lähetyksiin kolmelta viikolta (torstai-iltojen 26.10., 2.11. ja 9.11.2000 ohjelmat) sekä satunnaisesti syksyllä 2001 seuraamiini ohjelmien uusiin lähetyksiin (kaikkia ohjelmia tehdään edelleen).

⁵ Bordwell jakaa elokuvakritiikin kolmeen tyyppiin (akateemiseen, esseistiseen ja journalistiseen) sen mukaan, mitkä instituutiot sitä tuottavat. Bordwell, *Making Meaning*, 20.

⁶ Pierre Bourdieu, *Televisiosta*. Alkuteos *Sur la télévision* 1996. Keuruu: Otavan kirjapaino, 1999, 67.

⁷ Ibid., 69.

⁸ Syksyllä 2000 kysyin ohjelmien tekijöiltä heidän näkemyksistään ja tavoitteistaan. Kysymyksiin vastasivat

ohjelmien silloiset toimittajat Satu Linnapuomi (*Ensi-ilta*), Olli Kangassalo (*Valopiikku*) ja Antti Pesonen (*Movie File*). Kyselyt tehtiin ja vastaukset annettiin sähköpostitse. Kysymyksiä oli viisi, joista tässä yhteydessä keskityn kolmeen ensimmäiseen: (1) Millä perusteilla valitsette elokuvat ohjelmaanne? (2) Pyrittekö elokuvien käsittelyssä painottamaan enemmän niiden esittelyä vai arvostelua? (3) Mikä on ohjelmanne keskeisin tavoite/toiminta-ajatus? (4) Minkälaiselle yleisölle ohjelmanne on ensisijaisesti suunnattu? (5) Miten luonnehtisitte suomalaista elokuvakulttuuria tällä hetkellä ja mihin suuntaan haluaisitte sitä omalta osaltanne kehittää?

⁹ Syksyn 2000 *Ensi-illoissa* päähuomion saivat mm. *Scary Movie* (Scary Movie, USA 2000), *Ensi-ilta* 26.10.2000; *U-571* (U-571, USA 2000), 2.11. ja *Shanghai Noon* (Shanghai Noon, USA 2000), 9.11.

¹⁰ Bordwell, *Making Meaning*, 37.

¹¹ Ibid., 36–38

¹² Ibid., 38.

¹³ ”Filosofiselta sisällöltään pseudointellektuellin kahvilakeskustelun tasolla liikkuvan *Kirsikan maun* teennäisten allegorioiden ymmärtämiseen tarvitaan jo oikeaa elokuvakriittikkoa, suurempipalkkaista ja laajempi-levikkistä kuin minä.” – Pesonen, *Movie File* 26.10.2000.

¹⁴ Bordwell, *Making Meaning*, 37.

¹⁵ John Ellis, *Visible Fictions*. London: Routledge, 1992, 26 (alk 1982).

¹⁶ Veijo Hietala, *Ruudun hurma: Johdatus tv-kulttuuriin*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy 1996, 40.

¹⁷ Ellis, *Visible Fictions*, 35.

¹⁸ Ibid., 30.

¹⁹ Bourdieu, *Televisiosta*, 64.

KORJAUS

Lähikuvan numerossa 3/2001 julkaistussa multimodaalisuusraportissa (kirjoittaja Juha Herkman) on virheellinen tieto sivulla 70. Kressin ja van Leeuwenin tuoreen kirjan nimi on ”Multimodal Discourse” ja sen kustantaja on Arnold. Teos ei ollut vielä ilmestynyt seminaarin aikoihin, joten saimme varmistuksen kirjan tiedoista vasta nyt.